

Kirkossa käytävä keskustelu samaa sukupuolta olevien avioliitosta on saanut vahvan puheenvuoron piispa Björn Vikströmin kirjasta *Monta rakkautta: seksuaalisuuden, parisuhteen ja avioliiton teologia* (Kirjapaja, 2016). Kirja on laaja ja siinä käsitellään aihepiiriä monesta eri näkökulmasta. Kaikki perustelut ovat niin määrätietoisia ja yksipuolisia, että niiden käsittelyyn kuluisi itse asiassa saman verran sivuja kuin kirjassa.

Onko luterilaisella teologialla etiikkaa?

Vikströmin kirjan erikoisuus on siinä, että hän luopuu monista aivan keskeisistä luterilaisen teologian peruslähtökohdista. Ensinnäkin Vikström hylkää Lutherin lain ja evankeliumin jaon. Hän kritisoi moraalia koskevia perusteita esittämällä, että Lutherin ihmiskäsitys on ”passivoiva” (s. 29). Lutherin mukaan syntinen ei kykene tekemään olemukseltaan hyviä tekoja. ”Ellei Jumalan henki ole muuttanut ihmisen sydäntä, ihminen ei pysty tekemään muuta kuin syntiä.” Tämän Vikström tulkitsee niin, että kirjan *Sidottu ratkaisuväliltä* mukaan ”ihmisellä ei reaalisesti ole mitään vapaata tahtoa arkisissakaan asioissa”. Siksi Vikström tekee johtopäätöksen: ”Tällainen fatalismi on mielestäni syvästi ongelmallinen niin rakkauden ymmärtämisessä kuin eettisissä pohdinnoissa yleensä. Näin tulkittuna luterilaisella etiikalla ei oikeastaan ole mitään sanottavaa ei-uskovalle ihmiselle...”. Langennut ihminen ei siten pysty rakastamaan oikealla tavalla, jatkaa Vikström, vaan toimii vain rangaistuksen pelossa tai palkan toivossa.

Vaikka Vikström toteaa, että Lutherin määritelmät liittyivät vanhurskauttamisopin jäsentämiseen, hän väittää, että Luther ”sekoittaa uskon ja rakkauden alueet keskenään” (s. 30). Onko rakkaus ilman uskoa siis kuollut? Tähän päädytään, sanoo Vikström, ”jos Lutherin tavoin väitämme, että ainoa aito ja oikea rakkaus toteutuu, kun kristitty toimii passiivisena kanavana Jumalan rakkaudelle.” Tällöin ajaututaan tekijän mukaan tilanteeseen, jossa ”luterilaisella teologialla ei ole mitään sanottavaa rakkaudesta, etiikasta ja yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta muille kuin uskovaisten sisäpiirille”. Tästä seuraa kirjan suuri johtopäätös: ”Lutherista poiketen pidän tärkeänä, että tunnustamme myös ei-uskovien pystyvän osoittamaan epäitsekästä rakkautta” (s. 73).

Tilalle Vikström tuo luonnollisen lain teologian. Hän puolustaa pelagiolaista ratkaisuaan vedoten suomalaisen Luther-tulkintaan: kristityillä ”ei ole erityistä viisautta eettisissä pohdinnoissa”. Eettiset ratkaisut tulee tehdä yhteiskunnassa yhdessä kaikkien kanssa (vaikka kristittyjä tässä ohjaavatkin Raamatusta nousevat esimerkit). Tulos on häkellyttävä. Ensinnäkin Vikström ajattelee, että luterilaisen tulkinnan mukaan kristillisellä kirkolla ei ole muita kuin uskovia koskevaa etiikkaa. Toiseksi hän kuitenkin katsoo, että etiikan sisältö tulee määritellä ”luonnollisen lain” avulla. Toisin sanoen yhteiskunnan tulee määritellä se, mitä kirkko sanoo oikeasta ja väärästä. Kirkon tulee siis hakea etiikkansa sisältö yhteiskunnasta, mutta sama etiikka ei kuitenkaan koske enää yhteiskuntaa eli ei-uskovia. Tämä ei kuulosta aivan selvältä.

Vikström nostaa esiin pohdinnan vapaasta tahdosta ja ihmisen kyvystä osoittaa rakkautta. Asia on ilmeinen, koska hän kritisoi Lutherin *Sidottua ratkaisuväliltä*. Suorastaan klassiseen tyyliin Vikström korostaa, että ihmisen kyky elää vastuullisesti luomakunnan keskellä perustuu hänen luotuisuuteensa. Dogmihistoriaa ajatellen Vikström tuo samalla kentälle suunnattomia kiistoja herättäneen keskustelun perisynnistä. Vaikka hän ei suoranaisesti mainitse aihetta nimeltä, hän käsittelee vapaan tahdon teologiaa nimenomaan siitä näkökulmasta, että perisynti ei hänen mielestään estä ihmisiä toimimasta moraalisen hyvän puolesta yhteiskunnassa. Vain näin Vikström pystyy perustelemaan suurta teesiään, jonka mukaan kirkon olisi kuunneltava uusien moraaliongelmiensa kohdalla yhteiskunnan ääntä.

Vikström toteaa tosin itsekkin, että hän on saattanut esittää Lutherin käsityksen liian negatiivisessa valossa. Olisi ehkä kannattanut tällaisen ajatuksen myötä harkita myös analyysin tarkentamista. Nyt Vikström todellakin vääristää käsityksen Lutherin soteriologiasta. Se on

ongelmallista, koska Luther ei tietenkään sekoita uskoa ja rakkautta, vaan rakentaa raamatullisen vastauksen selkeässä vastakkainasettelussa aikansa katolisen teologian kanssa. Tähän liittyen myös Vikströmin toinen johtopäätös menee harhaan. Jumalan laki ei nimittäin Lutherin mukaan tietenkään ole tarkoitettu vain uskoville, vaikka Vikström väittää niin. Mielestäni hän sortuu tässä varsin alkeelliseen virheeseen.

Monessa mielessä juuri yllä oleva teologinen perusratkaisu avaa näkökulman kirjan teoreettisiin ongelmiin. Nähdäkseni Vikström tekee ainakin kolme virhettä. Käsittelen niitä seuraavassa erikseen aihepiiri kerrallaan.

1. Onko ihmisellä vapaa tahto “alapuolisissa” eli arkielämän asioissa? Kyllä on, vaikka Vikström ei tätä jakoa tunne. Luther ei suinkaan väitä, että ihminen olisi inhimillisessä mielessä kykenemätön tekemään vapaita ratkaisuja ja valintoja. Hän ei myöskään väitä, että monet ihmisuhteen muodot eivät olisi ihmisten mittapuiden mukaan arvioiden rakkauden mukaisia (kuten äidinrakkaus jne.). Koska Vikström argumentoi juuri päinvastaisen ajatuksen varassa, hän käyttää aihetta väärin perustein.

2. Mitä tarkoittaa “sidottu ratkaisovalta” (orjuutettu tahto)? Lutherin mukaan ihmisen tahto on orjuutettu. Se tarkoittaa, että hänen hyvätkin tekonsa turmeltuvat helposti ja motiivit vääristyvät. Ihmiset noudattavat orjallisesti itsekkyyttä. Tällä sidonnaisuudella ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä maallisen regimentin alueella, koska ihmiset voidaan pakottaa asialliseen yhteiselämään. Esivalta pitää siitä huolen. Sidottu ratkaisovalta kuuluu hengellisen regimentin alueelle. Suhteessa Jumalaan ihminen ei voi kerätä hyvältä näyttävilläkään teoilla ansiota, koska hänen sydämensä on perimmältään turmeltu. Siksi laki tuomitsee ihmisen sen sijaan, että sillä olisi voima ohjata ihmisen toimintaa ansiollisiin teoihin. Kun Vikström hylkää tämän jaottelun, hän palaa klassiseen pelagiolaisuuteen. Sen mukaan ihminen voi pelkän luomisteon perusteella kyetä tekemään hengellisesti ansiollisia tekoja. Vikström tuskin on suunnitellut tätä, mutta hänen tapansa käsitellä maallisen ja hengellisen regimentin aiheita sekaisin johtaa tähän lopputulokseen väistämättä.

3. Koskeeko laki kaikkia ihmisiä? Vikströmin erikoisimman johtopäätöksen mukaan luterilaisesta lain ja evankeliumin erottamisesta seuraa väistämättä se, että laki ei koske kaikkia. Tämä osoittaa, että Vikström on hylännyt myös luterilaisen käsityksen lain kahdesta eri käytöstä (tai jopa kolmesta). Lutherin mukaan Jumalan lailla on aina yhteiskunnallinen merkityksensä ja se ohjaa ihmisiä oikeudenmukaiseen elämään. Hengellisessä käytössä sama laki kuitenkin tuomitsee syntisen kadotukseen. Nämä lain käyttötehtävät on osattava erottaa toisistaan. Luterilaisella etiikalla on aina sanottavaa myös ei-uskovalle ihmiselle. Sen vastakohta olisi antinomismia, jonka Luther ja muut reformaattorit torjuivat yksiselitteisesti – joskus hyvin dramaattisissakin tilanteissa. Vikströmiltä ei löydy antinomismin käsittelyä.

Kykeneekö ihminen sitten Lutherin mukaan yhteiskunnassa noudattamaan rakkauden lakia? Ei tietenkään täydellisesti. Tästä ei kuitenkaan seuraa se, että eettinen maksimi turhentuisi – vaikka Vikström antaa ymmärtää niin. Lyömisestä ei tule hyvää, vaikka joku yhteiskunta ajautuisi väkivaltaiseen totalitarismiin. Pedofiliasta ei tule hyvää, vaikka jokin valtio tekisi päätöksen siitä, että seksuaalinen yhteys alaikäisen kanssa hyväksytään laissa. Kristillinen etiikka ohjaa myös yhteiskunnallista käsitystä oikeudenmukaisuudesta siitä huolimatta, että yhteiskunnan näkemykset muuttuisivat Raamatun vastaisiksi.

Miksi perusratkaisu on tärkeä? Mitä tästä seuraa kristillisen etiikan määrittelylle? Tietysti se, että Raamatulla on luterilaisen käsityksen mukaan aina merkitystä etiikalle. Vikström lähtee toiselle linjalle ja ottaa kielteisen kannan luterilaiseen teologiaan ja sen mahdollisuuksiin. Siksi hän alkaa kirjassaan siirtää etiikan määrittelyn tehtävää muulle yhteiskunnalle. Itse asiassa kirja antaa ymmärtää, että nykyinen Raamatun näkemyksistä luopuva yhteiskunta osaisi määrittellä etiikan paremmin ja oikeudenmukaisemmin kuin Raamattu. Tätä ajatusta tukee hänen näkemyksensä luonnollisesta laista.

Onko luonnollinen laki muuttuvaa?

Vikströmin toinen teologinen lähtökohta koskee suomalaisessa teologisessa keskustelussa kulkevaa ajatusta Lutherin pelastusopin kahdesta korista. Tuomo Mannermaahan vedoten Vikström kirjoittaa, että “Luther erotti uskon ja rakkakuden selkeästi eri koreihin: usko tulee kohdistaa Jumalalle, rakkaus lähimmäiselle” (s. 27). Tämän ajatuksen tausta löytyy Lutherin tavasta vastustaa katolista pelastusoppia. Katolisen käsityksen mukaan ihmisen sydämeen vuodatettu rakkaus alkaa muuttaa ihmistä, antaa hänelle kyvyn tehdä ansiollisia tekoja, ja – kuten Vikström sanoo – “ihminen Jumalan armon avulla pystyy kääntämään vääristyneen rakkautensa sen oikeaan kohteeseen eli Jumalaan”. Luther asetti tuollaisen sydämiin vuodatetun armon tai rakkauden (terminologia vaihtelee) tilalle uskon. Armon ytimenä on itsensä uhrannut Kristus itse (vieraana vanhurskautena), ei ihmisen avustettu kyky tuottaa hyvää. Siksi rakkautta tulee pitää seurauksena.

Mannermaan tekemä jako on tunnettu, mutta aivan selvää ei ole, miksi “rakkauden” kori olisi jossain olennaisessa mielessä suhteellisempi kuin “uskon” kori. (Kiista siitä, mitä Mannermaa varsinaisesti tarkoitti, olkoon jonkin muun analyysin aihe.) Joka tapauksessa Vikström vetoaa suomalaisen keskustelun piirteeseen, jonka mukaan rakkaus on muuttuvaa. Hän sanoo:

“Tätä Mannermaan tulkintalinjaa seuraten on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sosiaalieettisissä kannanotoissa tehty ero muuttumattoman uskon alueen ja muuttuvan rakkauden alueen välillä: uskon perustotuudet pysyvät samoina, vaikka rakkauden alueella joudumme yhä uudestaan pohtimaan, miten osoitamme lähimmäisenrakkautta parhaalla tavalla tietyssä tilanteessa. Kristityillä ei ole erityistä viisautta eettisissä pohdinnoissa, vaikka kristinusko tarjoaa sekä motivaatiota hyvän tekemiseen että kannustavia esimerkkejä Jeesuksen ja monen muun esikuvan muodossa.” (s. 27).

Kaikki eivät tee tuollaista eroa. Vikströmin pitäisi tietää, että tämä on yksi kiistellyimmistä aiheista Luther-tulkinnassamme. Tasapuolinen esitys olisi käynyt edes hieman keskustelua aiheesta. Vikström oikaisee mutkat ja esittelee vain sellaisen (varsin äärimmäisen) kannan, joka tukee hänen omia ajatuksiaan. Mutta miten hän sen tekee?

Kun rakkauden alueesta tehdään muuttuva, asia täytyy perustella jollain tavoin. Vikström tekee sen vetoamalla “luonnolliseen lakiin” eli ihmisen luontaiseen oikeustajuun (uskosta tai näkemyksestä riippumatta). Vikström toki tietää, että kirkon oppikirjojen tulkinnan mukaan kaikki uskovat “eivät välttämättä tule samoihin lopputuloksiin” eettisistä pohdinnoista – kirkon ulkopuolella olevista ihmisistä puhumattakaan (s. 74). Eettinen pohdinta tarvitsee aina yleisiä periaatteita ja Raamatun ohjausta avukseen, kun käsiteltävänä ovat uudet ongelmat. Siitä huolimatta Vikström perustelee kantojaan vain sillä perusteella, että luonnollinen laki on pätevä eettisten kysymysten ratkaisija, kun esillä ovat kysymykset muuttuvasta rakkaudesta. Näin päädytään aikamme suureen kysymykseen: “Kuuluvatko Raamatussa olevat homoeroottista käyttäytymistä kieltävät käskyt luonnolliseen lakiin myös tänä päivänä, vai onko niiden normatiivisuus rajattu niiden omaan aikaan ja kulttuuriin?” (s. 76).

Käsitellessään samaa sukupuolta olevien avioliiton hyväksymistä, mihin kirja kokonaisuudessaan pyrkii (tästä ei jää epäselvyyttä), Vikström käyttää yllä mainittuja perusteita. Hänen mielestään rakkaus on muuttuvaa. Kyse on hänen mukaansa siitä, miten tänä päivänä pitäisi tulkita lähimmäisenrakkautta, lukipa Raamatussa asiasta mitä tahansa. Luterilaisella teologialla ei varsinaisesti ole Vikströmin mukaan mitään erityistä perustetta tämän kysymyksen ratkaisemiseen. Ihmisten tulee ratkaista asia luonnollisen lain perusteella. Jos siis yhteiskunta on siirtynyt vaiheeseen, jossa homoliitto hyväksytään, se tulee hyväksyä myös kirkossa.

Lisäksi asiaa perustelee Vikströmin pelagiolainen tulkinta laista. Hän on vakuuttunut siitä, että Luther kärjisti näkemyksen ihmisen moraalista kyvyttömyydestä väärin. Siksi kirkon pitäisi Vikströmin mielestä luopua Lutherista ja opettaa, että ei-uskovat ihmisen pystyvät sekä määrittelemään moraalialla pätevällä tavalla että osoittamaan toisille epäitsekkästä rakkautta. Näin päädytään Vikströmin kahteen suureen teesiin. Ensimmäinen kuuluu: “Olen argumentoinut sen puolesta, että homoseksuaalisuutta ei pidä nähdä syntinä” (s. 138). Toinen taas asettaa toiveen kysymyksen muodossa: “miten kirkossa kauan syytösten ja syrjinnän kohteina olleilta homoseksuaaleilta voi vaatia, että he kirkon yhtenäisyyden nimessä suostuisivat eriarvoiseen kohteluun jatkossakin” (s. 270).

Kirjan paradokseista

Vikströmin logiikka lienee lyhyen analyysin myötä tullut ilmeiseksi. Hän on rakentanut luterilaisesta teologiasta olkinuken, joka on helppo kaataa. Kuten yllä todettiin, hän väittää ensin, että kirkolla ei ole luterilaisen tulkinnan mukaan muita ihmisiä kuin uskovia koskevaa etiikkaa. Toiseksi etiikan sisältö tulee määritellä “luonnollisen lain” avulla. Nämä lauseet eivät aivan sovi yhteen. Kirkon tulee ensin hakea etiikkansa sisältö yhteiskunnasta, mutta sama etiikka ei kuitenkaan koske enää yhteiskuntaa eli ei-uskovia. Tällaisen sotkun tilalle Vikström tarjoaa oman (pelagiolaisen) mallinsa.

Vikströmin tavoitteena on epäilemättä ollut purkaa kirkon etiikasta kaikki raamattuperusteet. Siksi vetoaminen “rakkauden” (siis lain) muuttuvuuteen on ollut välttämätöntä. Kirkolla ei ole hänen mielestään oikeutta vaatia jälkikristilliseltä maailmalta Raamattuun perustuvaa etiikkaa. Tämän jälkeen etiikan kenttää (ja erityisesti kysymystä homoseksuaalisuudesta) voidaan tarkastella pelkästään niiden yhteiskunnallisten muutosten kautta, jotka ovat tuoneet uudet näkemykset esimerkiksi lainsäädäntöön.

Jokin päämäärä tällä epäjohdonmukaisella logiikalla täytyy kuitenkin olla. Se paljastuu Vikströmin tekstistä helposti. Hänen tarkoituksenaan on vaatia kirkkoa muuttamaan perinteiset Raamatusta nousevat näkemyksensä ja ottamaan niiden tilalle yhteiskunnassa nykyään “luonnollisen lain” perusteella vallitsevat käsitykset. Vikströmin toivomalla kirkolla on siten kyllä etiikkansa, mutta se on ympäröivän yhteiskunnan etiikka. Mitään suoranaisesti omaa kristillistä etiikkaa ei Vikströmin malliin enää mahdu. Hän hyväksyy mukaan vain sellaisia periaatteita, jotka sopivat yhteen yhteiskunnallisen etiikan kanssa.

Kristillisen etiikan alasajon lisäksi Vikström purkaa monet luterilaisen teologian perusteet ajattelustaan. Hän luopuu regimenttiopista ja monista luterilaisen teologian perusjaotuksista. Lisäksi hän hylkää “järjestysten teologian”. Raamatun ja perinteisen luterilaisen tulkinnan mukaan nimittäin Jumala on luonut perheen ja esivallan pysyviksi järjestyksiksi maailmassa. Kummastakaan ei voi luopua ilman, että Jumalan rakkauden lakia turmeltaisiin. Tästä näkökulmasta katsottuna miehen ja naisen välinen avioliitto on instituutiona yhtä luovuttamaton kuin riippumaton oikeuslaitos. Vikström ei tällaista ajattelua tunne eikä ota kirjassaan huomioon.

Miksi Vikström kuitenkin haluaa vahvistaa joitain instituutioita, kuten homoseksuaalien avioliiton? Se ei ole aivan johdonmukaista. Siitä, että seksuaalivähemmistöön kuuluvalla saa olla yhteiskunnassa oikeus itse määritellä seksuaalinen suuntautumisensa ei loogisesti seuraa, että jokaisella marginaaliryhmällä olisi oikeus luoda identiteetistään instituutio eli saada oikeus näkemyksensä mukaiseen avioliittoon. Eihän moisia vaatimuksia esitetä muiden suuntautumisen muotojen edustajien kohdalla. Vikströmkään ei kykene selittämään, miksi muita suuntautumisen muotoja edustaville oikeutta avioliittoon ei suoda. Kirja osoittaa hänen olevan yhden liikkeen asialla. Syytä tähän voi vain arvailla. Se ei käy ilmi kirjasta.

Sama keskustelu koskee ylipäätään sitä, millä perustein aviokelpoisuutta määritellään. Yhä vain lukumäärä, ikä ja laji ovat päteviä rajaamisen perusteita siitä huolimatta, että jotkut ryhmät länsimaissa ovat jo esittäneet joko moniavioisuutta tai pedofilian mahdollistavaa lapsiavioliittoa. Vikström sivuuttaa pitkässä kirjassaan kaikki sellaiset keskustelunaiheet, jotka olisivat hänen yksioikoisen esityksensä kannalta hankalia. Nähdäkseni teologiassa pitäisi olla tarkempi.

Yhteenvetona: Vikström hylkää luterilaisen teologian keskeiset piirteet lähtien lain tehtävistä sekä lain ja evankeliumin erottamisesta ja päätyen suuriin kysymyksiin sidotusta ratkaisuvallasta ja regimenttiopista. Kirjan ongelmiin kuuluu se, että muuttaessaan luterilaisen käsityksen vapaasta tahdosta hän ajautuu kannattamaan sellaista harhaoppia, joka aiemmin on suljettu kirkon piiristä ulos. Lisäksi Vikström rakentaa väkisin kuvan siitä, että luterilainen käsitys etiikasta on käymätön ja tarpeeton. Hän ei löydä yhtään kunnon perustetta sille, että luterilaisten lähtökohtien avulla voisi löytää yhteiskunnassa pätevää etiikkaa. Tämän ohella hän samalla turhentaa kaikki yritykset tuoda kristillisistä lähtökohdista oikeastaan ainuttakaan ajatusta nykyiseen yhteiskunnalliseen

moraalikeskusteluun. Vikströmin ainoaksi ohjeeksi jää, että kirkon pitäisi kuunnella ei-uskovien eettisiä kantoja, koska ne ovat hänen mielestään parempia kuin kirkon omat kannat.